

Bønder og samvirke Lovgivning

Hvorfor var norske bønder i forrige århundre skeptiske til å lovregulere samvirkeformen og hva kan årsaken være til at de støttet lovforslaget som ble vedtatt i 2007?

Kronikk

Sigurd Rysstad
leder ved Senter for samvirkeforskning, NMBU
Gaute Lenvik
administrerende direktør for Norsk landbruksamvirke

BAKGRUNN: De fleste europeiske land innførte egne lover for samvirkeforetak i siste halvdel av 1800-tallet, omtrent samtidig med at de lovregulerte aksjeselskapsformen. Viktige unntak er blant annet Irland og Danmark, som fortsatt ikke har egne særlover for samvirkeforetak. Både i Norge og Danmark sto kontraktsfriheten sterkt. Det var i stor grad opp til stifterne av et selskap å utforme vedtekter som de mente passet for deres formål. Motstanden mot lovregulering var stor.

Først i 1910 ble det flertall i Stortinget for å innføre en egen aksjelov og snaut hundre år senere, i 2007, ble samvirkeoven vedtatt. Det første utkastet til en samvirkelov var en del av et forslag til en aksjelov som ble fremmet for Stortinget allerede i 1903. Forslaget ble avvist (av et flertall i Lagtinget) med begrunnelse at lovutkastet ville hemme utviklingen av (spesielt) landbruksamvirket.

Tilsvarende forsøk på å etablere felles lovgivning for forbrukerforeninger (forløperne til dagens COOP) og bondeide meierier, slakterier, fellesskjøp mv., ble stoppet av bøndene både på 1920-tallet og 30-tallet. På 1950-tallet ble det gjort et nytt forsøk på å lovregulere virksomheten til forbruksforeningene. Også dette forsøket strandet.

DET SÅKALTE Samvirkeutvalget, et kontaktorgan for de store samvirkene i Norge, uttalte så sent som i 1997 at deres medlemmer var skeptiske til ideen om å regulere samvirkeformen. I 1999 utnevnte imidlertid re-

SERIE OM NORSK

LANDBRUKSSAMVIRKE

Denne artikkelen er nummer tre i en serie på fem artikler om norsk landbruksamvirke. De to foregående sto på trykk i Bondebladet 25/4 og 10/5.

gjeringen et lovutvalg som fikk i oppgave å vurdere om ikke tiden nå var moden for å lovregulere selskapsformen også i Norge. Utvalget la fram en innstilling med forslag til ny lov i 2002. Representanter fra de store landbruksamvirkene stilte seg nå positive til forslaget, og fem år senere vedtok Stortinget samvirkeoven.

Hvorfor avviste norske bønder lovutkastene i 1903, 1925 og 1937, og hva var årsaken til at de store landbruksamvirkene endret standpunkt i løpet av femårsperioden 1997-2002?

LOVUTKASTENE: 1903-UTKASTET, som var basert på et utredningsarbeid som startet allerede på 1880-tallet, åpnet opp for at samvirkeforetak («foreninger med vekslende kapital») kunne nekte å ta opp nye medlemmer, mens 1925- og 1937-forslagene slo fast at slike foreninger måtte ha åpent medlemskap. («Åpent medlemskap» var ett av de syv samvirkeprinsippene som Den internasjonale kooperative alliansen, ICA, vedtok i 1937). 1937-utkastet slo attpåtil fast at nye medlemmer skulle ha rett til å tiltre på samme vilkår (andelsinnskudd) som gamle medlemmer. Det skulle med andre ord ikke være tillatt å kreve kompensasjon fra nye medlemmer for de avsetninger til kollektivt eid kapital som eksisterende medlemmer hadde bidratt med over tid. På dette punkt representerer 2007-loven et forsiktig avvik. Det er nå i det minste anledning til å indeksregulere andelsinnskuddene.

Det kanskje største stridspunktet både i 1903, 1925 og 1937 gjaldt reglene for frivillig medlemskap. Når skulle det være mulig å melde seg ut av et samvirke og hvilken kompensasjon skulle uttredende medlemmer tilkjennes? Alle utkastene slo fast at medlemskap skulle være frivillig, dvs. at det skulle være mulig å melde seg ut av selskapet. Både 1903-, 1925- og 1937-utkastene åpnet imidlertid opp for at selskapene kunne vedtektsfeste en oppsigelsestid på henholdsvis to år i 1903-utkastet og fem år i 1925- og 1937-utkastene. I gjeldende lov kan selskaper maksimalt vedtektsfeste at oppsigelstiden skal være tre måneder.

VEL SÅ viktig er trolig bestemmelser om hva uttredende medlemmer skulle ha krav på som økonomisk kompensasjon for den tiden de hadde vært

medlem. 1903-versjonen gikk lengst. Uttredende medlemmer skulle ha krav på deres andel av gjenværende egenkapital, minus eventuelle midler avsatt på reservefond. Det var altså kun midler som eksplisitt var avsatt på reservefond som ble ansett som kollektivt eid kapital. Lovutkastene fra 1925 og 1937 slo derimot implisitt fast at all kapital bortsett fra den innskutte andelskapitalen, var kollektivt eid. Uttredende medlemmer skulle maksimalt ha krav på å få tilbakebetalt deres andelsinnskudd. De skulle heller ikke få med seg noe av den kollektive kapitalen om de bestemte seg for å oppløse selskapet. Eventuelle gjenværende midler skulle da disponeres til samvirke- eller andre allmennnyttige formål.

DET ER lett å se at både 1925- og 1937-utkastet passet særdeles dårlig gitt den situasjonen landbruksamvirkene befant seg i på 20- og 30-tallet. Dette gjaldt kanskje særlig reglene i 1937-loven om åpent medlemskap, der det ble foreslått at nye medlemmer skulle ha krav på å få tilslutte seg selskapet på de samme betingelser som eksisterende medlemmer, uten å ha anledning til å ta hensyn til at gamle medlemmer over år hadde bidratt til å bygge opp en betydelig kollektivt eid kapital i selskapet.

En samvirkelovskomite i Norges Bondelag uttalte at «for meieribedriften vil en samvirkelov som foreslått absolutt ikke passe, blant annet når det gjelder inn- og utmeldelser i lagene».

REGLENE FOR inn- og utmeldelser i gjeldende lov avviker ikke vesentlig fra lovutkastene fra mellomkrigstida. Gjeldende lov fastsetter også at all kapital - bortsett fra andelsinnskudd og eventuelle midler avsatt på medlemskapitalkonti og etterbetalingsfond - i praksis er innelåst i selskapet under løpende drift. Hovedregelen er at ved eventuell oppløsning av selskapet skal gjenværende midler etter at kreditorer har fått sitt og medlemmene har fått utbetalt eventuelle tilgodehavender på andelsinnskudds- og medlemskapitalkonti, benyttes til samvirke- og andre allmennnyttige formål.

Loven åpner riktignok opp for at selskaper kan vedtektsfeste at gjenværende kapital ved oppløsning i sin helhet skal utbetales til medlemmene basert på deres samhandling de

STORE ENDRINGER: I 1960 hadde meieriene 128 000 leverandører. I dag er det til sammen i underkant av 7000 som leverer melk til henholdsvis Tine og Q-meieriene.

FOTO: MARIANN TVETE

LANDBRUKSSAMVIRKENE Endret syn fra 1997 til 2002. Bøndenes organisasjoner var som nevnt skeptiske til å lovregulere

Den norske samvirkeoven er langt mer tro mot de internasjonale samvirkeprinsippene enn tilsvarende lovgivning i de fleste europeiske land, for eksempel Finland og Sverige.

re samvirkeformen så sent som i 1997, men da lovutkastet ble lagt fram i NOU 2002: 6 Lov om

samvirkeforetak, var bøndene mer positivt innstilt til en samvirkelov. Spørsmålet er hva som hadde endret seg. Hadde lovforslaget med motiver «medverka til ei haldningsendring», slik regjeringen skrev i lovproposisjonen?

Representerte det nye forslaget mer akseptable reguleringer for bøndenes organisasjoner enn de tidligere utkastene, eller var landbruket nå stilt overfor nye utfordringer som innebar at en lovregulering også kunne ha sine fordeler?

Motstanden mot loven på 1900-tallet skyldtes i all hovedsak at bøndene var mot å lovfeste samvirkeprinsippene om åpent og frivillig medlemskap. På dette området var det ikke store forskjeller mellom 1925- og 1937-utkastene og det forslaget som ble lagt fram i 2002. 2002-utkastet ga imidlertid,

som blant annet Skogeierforbundet påpekte, «klare regler for omdanning, fusjon og fisjon», og her finner vi kanskje årsaken til at mange var blitt positive til å ovregulere samvirkeformen.

Ledelsen i meierisamvirket var for eksempel (ifølge Melkens pris skrevet av Espeli, Bergh og Rønning, utgitt i 2006) skeptisk til å lovregulere samvirkeformen helt fram til 1998. En sannsynlig årsak til at organisasjonene skiftet standpunkt var trolig erfaringer fra de pågående fusjonsprosessene, der mange medlemmer hadde krevd å få utdelt en andel av den kollektive kapitalen.

TINE, SOM ble et konsern først i 2002, så det trolig som en fordel å få lovfestet at den kollektive kapitalen skulle bli værende i selskapet. Tine påpekte blant

annet i sin høringsuttalelse at utkastet ga «samvirkeformen en lovmessig forankring med en fleksibilitet som tar hensyn til den etablerte vedtektspraksis». Loven åpnet altså opp for at landbruksamvirkene i all hovedsak kunne fortsette som før, og samtidig fikk de nå en lovmessig beskyttelse mot krav fra uttredende medlemmer om å få med seg en andel av den kollektive kapitalen.

Mens Tine trolig fant det nødvendig med en lov nettopp for å sikre at den kollektive kapitalen forble i selskapet, pekte Skogeierforbundet på at loven gjorde det mulig å «hindre innlåsing av kollektiv kapital». 2002-utkastet åpnet nemlig for at foretakene kunne avsette opptjent kapital på konti øremerket medlemmene (medlemskapitalkonti). Den største forskjellen mellom 1925-, 1937- og 2002-utkastene

var kanskje at det sistnevnte åpnet for at medlemmene kunne vedtektsfeste at (gjenværende) medlemmer ved oppløsning skulle dele det som måtte være igjen av verdier når kreditorene hadde fått sitt.

DEN NORSKE samvirkeoven er langt mer tro mot de internasjonale samvirkeprinsippene enn tilsvarende lovgivning i de fleste europeiske land, for eksempel Finland og Sverige. Det gjenstår å se om loven - som altså ble vedtatt i 2007 - vil gi de konkurranseutsatte samvirkeforetakene tilstrekkelige muligheter til å justere kursen om de skulle bli stilt overfor nye typer utfordringer, som for eksempel kan kreve at de (raskt nok) evner å skaffe seg en bedre egenkapitalbase gjennom frivillige eller pålagte tilleggsinnskudd fra medlemmene.